

JOODSE LEERLINGEN OP EEN OPENBARE SCHOOL IN AMSTERDAM IN 1823 (1) Calmer Joseph Bruske (1792-1860)

Harmen Snel

Gepubliceerd als/published as: Harmen Snel, 'Joodse leerlingen op een openbare school in Amsterdam in 1823', in Misjpoeg 17 (2004) 2, pp. 34-45.

Bezoek/visit: <http://www.nljewgen.org>

In het Gemeentearchief te Amsterdam berust onder archiefnummer 263 het archief van de Plaatselijke Schoolcommissie. Deze commissie hield toezicht op de openbare scholen in Amsterdam, controleerde de kwaliteit van de leraren en hun leslokalen en onderhield het contact met andere onderwijsinstellingen en de overheid.

In het archief is een register opgenomen waarin alle onderwijzers per 1 december 1823 opgegeven hebben welke leerlingen zij onder hun hoede hadden. [1] Het betreft hier 474 onderwijzers en onderwijzeressen, waarvan 19 joodse. De bedoeling is om per aflevering van Misjpoeg 1 of 2 joodse onderwijzers/onderwijzeressen te behandelen en hun leerlingen te identificeren. In deze eerste aflevering gaat het om Calmer Joseph Bruske en zijn 43 leerlingen, van wie 33 met zekerheid konden worden geïdentificeerd.

Calmer Joseph Bruske (1792-1860)

Calmer Joseph werd op 28 juni 1792 in Amsterdam besneden door Magnus Moses[2] als jongste zoon van Joseph Noach Bruske (geboren circa 1739, overleden 26-2-1809) en Hanna Joseph (geboren circa 1746, overleden 30-12-1820). Op 9 maart 1811 werd hij geëxamineerd door de Plaatselijke Schoolcommissie "met behoorlijke getuigschriften, als vrij wel ervaren in de beginselen der Nederduitsche en Franse Taal, en eene vaardige hand schrijvende". Hem werd een "Acte van Algemene Toelating" als ondermeester verleend. Op 13 augustus 1811 werd in de vergadering van de Plaatselijke Schoolcommissie het schriftelijk verzoek van Bruske besproken aangaande een "Acte van Speciale Admissie". Bijgevoegd was zijn "Acte van den 3e Rang voor het Departement van de Zuiderzee", behaald op 16 juli 1811. De toestemming voor deze speciale acte werd aangehouden tot de volgende vergadering. [3]. Kort daarop werd Bruske vrijgesteld van militaire dienst, aangezien hij de kostwinner was voor zijn moeder, die een arme weduwe was. De beschrijving die bij de loting van hem opgemaakt werd, luidde: lang 5 voet, 4 duim en 3 strepen, rond aangezicht en voorhoofd, blauwe ogen, ordinaire mond en neus, ronde kin en zwart haar en zwarte wenkbrauwen.

Bruske trouwde op 28 oktober 1818 met Louise Israel Mulder, geboren te Amsterdam in 1794, dochter van Israel Salomon Mulder en Maria Saul Boas. Beiden waren woonachtig in de Rapenburgerstraat. Al op 29 november 1819 overleed zijn vrouw, die werd aangegeven als Lea Israel Mulder, waarna Bruske zich verloofde met haar jongere zuster Sara, geboren te Amsterdam in augustus 1796. Voor dit huwelijk had Bruske volgens art. 162 van het Burgerlijk Wetboek dispensatie nodig van de Koning, die hem op 17 juni 1820 werd verleend. Het huwelijk werd pas een half jaar later, namelijk op 5 januari 1821, op het stadhuis gesloten. Door zijn huwelijken met de zusjes Mulder werd Calmer Joseph Bruske de zwager van Samuel Israel Mulder, in 1818 en 1821 als getuige bij deze huwelijken nog vermeld als translateur.

S.I. Mulder (1792-1862) zou uitgroeien tot een man van importantie in de Joodse Gemeente van Amsterdam. Opgeleid tot onderwijzer, werd hij in 1818 beëdigd tot translateur bij de rechtbank, een functie die hij tot zijn dood zou vervullen. Hij werd vooral bekend door zijn vertalingen van de Pentateuch en andere boeken van het Oude Testament in het Nederlands. Hij was een tot ver over de landsgrenzen bewonderde hebraïst, auteur en dichter met veel contacten met verlichte joden in binnen- en buitenland. Belangrijker echter in dit verband zijn zijn benoemingen in 1835 tot Inspecteur der Nederlands Israëlitische Armenscholen in het Rijk en in 1836 tot Regent-Secretaris van het Nederlands Israëlitisch Seminarium. Tevens beklede hij sinds 1849 de belangrijke functie van Secretaris van de Nederlands Israëlitische Hoofdsynagoge in Amsterdam.

In 1819, maar misschien al eerder, betrok Calmer het huis Rapenburgerstraat 8, vanaf 1875 nummer 179. Hier heeft hij tot zijn overlijden gewoond en school gehouden. Dit huis was in 1819 eigendom van de commissionair Hartog Isaac Benjamins en vererfde na zijn overlijden in 1836 op zijn ongehuwde dochter Judic Hartog Benjamins. De familie Benjamins woonde twee huizen verwijderd van de school in de Rapenburgerstraat, tussen de synagoge en het latere Seminarium. Zoon Isaac Hartog Benjamins was in 1823 één van de leerlingen van Bruske. Judic Hartog Benjamins verkocht het pand in 1843 aan de Regenten van het Nederlands Israëlitisch Seminarium, die ruim 100 jaar eigenaar zouden blijven en waarvan Mulder dus Secretaris was.

Bruske kreeg bij zijn tweede vrouw twee kinderen, Maria (geboren Amsterdam 19 oktober 1821) en Nanetta (geboren Amsterdam 2 juli 1826). Maria trad in het huwelijk met de schoolhouder Salomon Davidson uit Beverwijk en met hun dochttertje zouden zij tot oktober 1857 bij haar ouders in de Rapenburgerstraat blijven inwonen. Nanetta huwde met de diamantslijper Salomon Suikerman. Ook zij woonden bij haar ouders in, tot het overlijden van haar vader een verhuizing noodzakelijk maakte. Calmer Joseph Bruske overleed op 30 augustus 1860 aan een leverziekte en werd op 2 september te Muiderberg begraven. In oktober van dat jaar verhuisden Nanetta Bruske, haar echtgenoot en haar moeder naar het ouderlijk huis van Salomon Suikerman, alwaar Sara Israel Mulder op 30 november 1863 aan een chronische bronchitis overleed.

In 1823 had Bruske 43 leerlingen aangemeld bij de Plaatselijke Schoolcommissie. Opvallende namen zijn de dochter van Samuel Berenstein (1767-1839), de befaamde opperrabbijn, en de kleinzoon van Isaac Graanboom, (ca. 1738-1807), rabbijn van de afgesplitste gemeente Adath Jeschurun.

De gemiddelde leeftijd van de leerlingen was 8 jaar; de oudste was 12, de jongste was 3 jaar oud.

Bij de bewerking van de leerlingenlijst dient het volgende te worden vermeld. Bruske had de namen van zijn leerlingen opgegeven zonder patroniem en met hun roepnamen. Ook was hij af en toe slordig met de spelling van de achternamen. Zo noemde hij onder andere Sally Amersfoort, Claudia Bernstein, Grietje Loeza en Mariana Schouwerman als leerlingen. Alle kinderen zijn geboren in Amsterdam, ik heb zelf de patroniemen toegevoegd als ze in de geboorteakten werden opgegeven, de namen van de ouders en het beroep van de vader. Het adres dat tussen haakjes staat vermeld, is het adres waar het kind is geboren. Het huisnummer is weggelaten in verband met de omnummeringen die daarna plaatsvonden. Opvallend was dat er uit één gezin vaak meerdere kinderen bij dezelfde schoolhouder waren ondergebracht. Ik heb bij de identificatie dan ook rekening gehouden met het feit dat bij meerdere kandidaten het logisch zou zijn als de kinderen uit hetzelfde gezin zouden komen. Een goed voorbeeld hiervan zijn Jozef en Simon de Jongh, waarvan alleen Philip Simon de Jong en zijn echtgenote kinderen hadden waarvan de voornamen Joseph en Simon droegen. In het geval van Rachel de Boer bleek dat de ouders van Hartog de Boer ook een dochter Rachel hadden, maar dit kind overleed in 1817. Als direct na de naam een vraagteken is geplaatst, ben ik niet zeker van de identificatie, maar acht ik die wel waarschijnlijk. Als na de naam een streepje en een vraagteken is geplaatst, kon ik de leerling niet identificeren, ofwel omdat de persoon niet voorkwam in de geboorte- en huwelijksregisters van de Burgerlijke Stand, ofwel omdat er teveel personen met die naam voorkwamen.

De leerlingen op 1 december 1823

1. Rosina Levie Amersfoort *29-12-1814, d.v. Levie Jonas -, kapper, en Netje Hijman (St. Antoniesbreestraat)
2. Salomon Levie Amersfoort *14-3-1817, z.v. Levie Jonas -, kapper, en Josijntje Hijman Preger (Rapenburgerstraat)
3. Klaudia Samuel Berenstein *8-5-1815, d.v. Samuel -, zonder beroep, en Rosalie Moses Löwenstamm (Rapenburgerstraat)
4. Isaac Hartog Benjamins *14-8-1814, z.v. Hartog Isaac -, splitter in de loterij, en Roosje Jacob Content (Rapenburgerstraat)

5. Hartog David Cohen de Boer *20-10-1816, z.v. David Isaac Cohen -, manufacturier, en Sara Cohen Witmond (Houtgracht)
6. Rachel de Boer - ?
7. Philip Abraham de Brave *18-2-1817, z.v. Abraham Isaac -, diamantslijper, en Roosje Philip Wijnman (Jodenbreestraat)
8. Joseph Michiel Bromet *15-4-1816, z.v. Michiel Joseph -, diamantsnijder, en Rachel Emanuel Kalker (Rapenburgerstraat/Bussenschuthofje) of Joseph Jacob Cohen Bromet * 24-4-1815, z.v. Jacob Hartog Cohen -, schildersknecht, en Mietje Joseph de Rooij (Vlooiënburgersteeg)
9. Therèse Joel Dreese *25-1-1819, d.v. Joel -, kommenijswinkelier, en Duifje Juda van Praag (Marken) of Therèse Salomon Dreese *30-8-1819, d.v. Salomon Gerrit -, kommenijswinkelier, en Therèse Isaac Cohen Schwerin (Jodenbreestraat)
10. Eliazer Mozes Dusseldorp *1811, z.v. Mozes Hartog - en Rachel Barend Voorzanger (Rapenburgerstraat) [4]
11. Joseph Dusseldorp *26-1-1812, z.v. Marcus Hartog -, koopman in couraalen, en Klaartje Joseph Coster (Rapenburgerstraat)
12. Judik Abraham Engelder *21-12-1811, d.v. Abraham Isaac -, katoenverkoper, en Betje Abraham Root (St. Antoniesbreestraat)
13. Schoontje Abraham Engelder *26-11-1816, d.v. Abraham Isaac -, katoenventer, en Betje Abraham Rood (St. Antoniesbreestraat)
14. Jacob Abraham Fransman *28-1-1817, z.v. Abraham Jacob -, horlogemakersknecht, en Betje Samuel Blitz (Zwanenburgwal)
15. Levie Eliazer Gobetz *20-9-1812, z.v. Eliazer Jochem -, loterijhandelaar, en Beletje Levie Kik (1e Weesperstraat)
16. Israel Benjamin Graanboom *25-3-1815, z.v. Benjamin Isaac -, koopman, en Henriette Mooij (Rapenburgerstraat)
17. Joseph Philip de Jong? *9-1-1815, z.v. Philip Simon -, schoenmakersbaas, en Rebecca Joseph de Wolf (1e Weesperstraat)
18. Simon Philip de Jong? *1-12-1812, z.v. Philip Simon -, schoenmakersbaas, en Rebecca Joseph de Wolff (1e Weesperstraat)
19. Leentje Simon Kraal *2-2-1819, d.v. Simon Samson -, foudralenmaker, en Susanna Daniel Goudsmit (Stromarkt)
20. Marcus Hartog Krost *30-1-1816, z.v. Hartog Marcus -, visverkoper, en Schoontje Jesaia Kladser (Vlooiënburgersteeg)
21. Sara Hartog Krost *4-7-1817, d.v. Hartog Marcus -, viskoper, en Schoontje Jesaia Kladser (Vlooiënburgersteeg)
22. Debora Isaac Loesa *22-10-1812, d.v. Isaac David -, debitant loterij, en Matje Jacobs (Jodenbreestraat)
23. Esther Isaac Loesa *11-12-1813, d.v. Isaac David -, loterijhandelaar, en Matje Jacob Fles (Jodenbreestraat)
24. Judic Isaac Loesa *17-7-1816, d.v. Isaac David -, loterijhandelaar, en Matje Jacobs (Jodenbreestraat)
25. Mietje Raphael Mullem *14-4-1818, d.v. Raphael Jacob -, diamantslijper, en Duifje Wolf Voorzanger (Joden Houttuinen)
26. Izaak Okker *22-3-1815, z.v. Marcus Isaac - en Rachel Manus Sitter (Lange Houtstraat)[5]
27. David Levie Outs *25-7-1813, z.v. Levie David -, diamantslijper, en Beletje Isaac Goudekiet (Joden Houttuinen)
28. Isaac Salomon Popelsdorf *17-7-1814, z.v. Salomon Isaac -, balletjesverkoper, en Femmetje Jonas de Roode (Rapenburgerstraat)
29. Jonas Salomon Poppelsdorf *28-10-1815, z.v. Salomon Isaac -, koopman in balletjes, en Femmetje Jonas de Rooij (Rapenburgerstraat)
30. Mozes Salomon Poppelsdorf *26-3-1818, z.v. Salomon Isaac -, balletjesventer, en Femmetje Jonas de Roode (Rapenburgerplein)
31. Emanuel van Praag - ?
32. Levie Abraham van Praag? *20-11-1817, z.v. Abraham Simon -, balletjesventer, en Fijtje Jacob Cohen (Ververstraat)

33. Matthijs Hartog Roodenburg *7-9-1812, d.v. Hartog Matthijs -, loterijhandelaar, en Roosje Meijer Polak (Uilenburgerstraat)
34. Mozes Hartog Roodenburg *21-6-1814, z.v. Hartog Matthijs -, loterijhandelaar, en Roosje Meijer Polak (St. Antoniesbreestraat)
35. Trijntje Hartog Roodenburg *15-8-1816, d.v. Hartog Matthijs -, loterijhandelaar en Roosje Meijer Polak (St. Antoniesbreestraat)
36. Leentje Sigaar - ?
37. Rebecca Levij Segaar *4-1-1813, d.v. Levij Salomon -, koopman, en Judic Mozes (Marken)
38. Emanuel Leendert van Sister *26-6-1812, z.v. Leendert Emanuel -, groentenverkoper, en Leentje Abraham Studer (Uilenburgersteeg)
39. Marianne Daniel Sjouwerman *29-10-1814, d.v. Daniel Abraham -, houtverkoper, en Lea Hartog (Markensteeg)
40. Israel van der Tonge *26-11-1815, z.v. Lammert Aron -, visschoonmaker, en Beeletje Israel Rinsburg (Jodenbreestraat)
41. Vogeltje Lammert van der Tong *9-8-1819, d.v. Lammert Aron -, visschoonmaker, en Betje Israel Rensburg (Jodenbreestraat)
42. Heintje de Vries – ?
43. Jozef de Vries – ?

Noten:

1. Gemeentearchief Amsterdam (GAA), archiefnummer 263, inventarisnummer 51.
2. Bij Bruske's 1e huwelijk werd als mohel opgegeven J. Moses, bij zijn 2e huwelijk Magnus Moses. Een besnijdenisregister van deze mohel is niet bewaard gebleven.
3. GAA, archiefnr. 263, inv.nr. 86 p. 86 en 95.
4. Bij de naamsaanneming op 27-1-1812, gedaan door zijn grootvader, was hij 9 maanden oud. Mogelijk werd hij op 17-4-1811 als Laze ben Mosjeh uit de Vinkebuurt besneden door B.J. Stokvis.
5. Hij werd bij huwelijk te Amsterdam op 23-2-1820 door zijn ouders erkend. Zijn vader was toen schoenlapper.